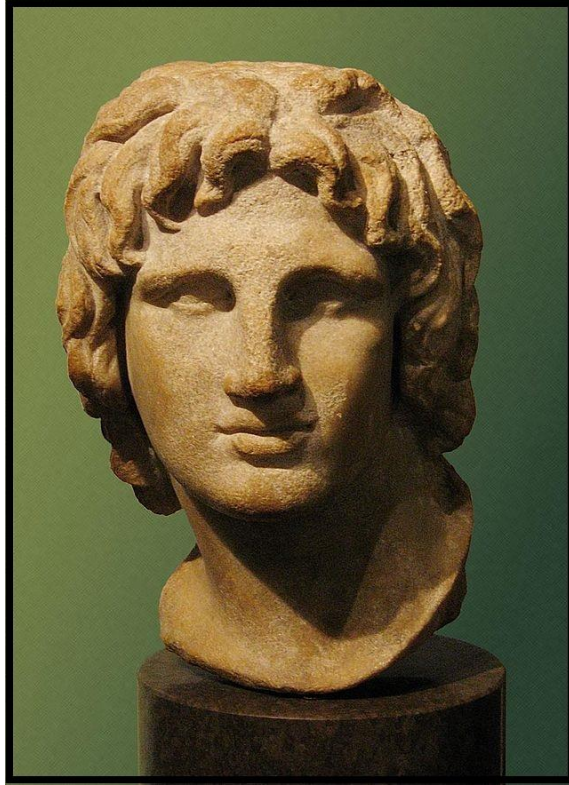


BÜYÜK İSKENDER VE HELENİSTİK DÖNEM (Düzenlenme Tarihi: 16.8.2014. Dr. Eren KARAKOÇ)



Resim 1. Büyük İskender'in Roma Döneminde yapılan büstü.

Antik Çağ'ın en etkileyici dönemlerinden biri olan Hellenistik Dönem, tarihçilerin görüş birliği ile Büyük İskender'in, arkasında devasa bir imparatorluk bırakarak MÖ. 323 yılında ölmesiyle başlamış, son Hellenistik krallık olan Ptolemaioslar yönetimindeki Mısır Devleti'nin, Roma İmparatorluğu tarafından MÖ. 30'de ilhak edilmesiyle son bulmuştur.

Hellenizm terimi (Hellen=Yunan), ilk defa 19. yüzyılda batılı bilginler tarafından ortaya konulmuştur. Hellenizm bu dönemde, İskender'in kurduğu imparatorlukla birlikte Yunan dilinin doğudaki medeniyetler tarafından benimsenmesi ve kullanılması anlamına gelmekteydi. Alman tarihçi **J. G. Droysen** ise bu dönem hakkındaki araştırmalarının sonucunda, Hellenizm'in sadece Yunan dilinin Akdeniz çevresindeki ve Önasya'da bulunan uygarlıklara yayılması değil, Yunan kültürünün tüm

yönlerinin bu medeniyetlerle kaynaşması anlamına geldiğini ortaya koymuştur.

İskender'in MÖ. 334 yılında Pers İmparatorluğu topraklarına sefere başlamasıyla birlikte, ordunun peşi sıra gelen Yunan kültürü ve medeniyetinin taşıyıcıları olan bilim adamları, filozoflar, sanatkarlar ve zanaatkarlar, Batı Anadolu'dan başlamak üzere, doğu topraklarına bu yüksek kültürü yaymaya başlamışlardır. Ancak bu alanlardaki yayılma zorla değil, anlayış ve hoşgörü içerisinde bir alış-veriş şeklinde olmuştur. Yunan kültürü bu bölgelere yayılırken, aynı zamanda bu bölgelerin daha eski olan köklü kültürleri de Yunan kültürüne tesir ederek, Hellenistik Kültür'ün ortaya çıkması sağlanmıştır. İskender'in ölümüyle dağılan geniş imparatorluğun paylaşılmasıyla ortaya çıkan birçok krallık, burada bulunan yerel kültürler ile Yunan kültürünün karışarak ortaya çıkardığı bu yüksek kültürü barındırmaktaydı. Bu nedenle bilim adamları, bu dönemde kurulan krallıklara Hellenistik Krallıklar demişlerdir.

Bu parıltılı dönemi daha yakından tanımak için, Hellenistik Dönem'in başlatıcısı, aynı zamanda askeri bir dâhi ve büyük bir fatih olan İskender'in yetiştiği ortamı daha yakından tanımalıyız.

Makedonya Krallığı

Makedonya, Yunanistan'ın kuzeyinde kalan, ormanlarla kaplı dağlık bir bölgedir. Yunanistan'ın aksine daha verimli olan bu bölgede, maden yatakları ve vadilerde hızla

akan nehirler bulunur. Yunanistan kadar parçalı yapıya sahip olmaması, Makedonya'nın erken dönemlerden itibaren siyasi açıdan bütünlük göstermesi sonucunu doğurmuştur. Burada yer alan halk, MÖ. 1200'de kuzeyden göçlerle gelen Dorların ağırlığını oluşturduğu ve Yunanlarla akrabalığı bulunan bir halktı. Yunancaya benzeyen bir dile de sahip olan Makedonlar, Yunanlar tarafından diğer barbar topluluklardan biraz daha gelişmiş, fakat yine de medeniyetten tam nasibini alamamış bir halk olarak görülürdü.

Antik yazarların söyledikleri destansı bilgilere göre Makedon krallığının kurucuları, Peloponnes'teki Argos şehrinden gelen kolonicilerdi. Kurucularının geldikleri bölge neresi olursa olsun, Makedon Krallığı'nın tarihte yer alması MÖ. 8. yüzyıllardır. Devletin başında olan kral, her ne kadar monarşi ile devleti yönetse de, kralın yetkilerini ciddi ölçüde kısıtlayan, toprak beyleri, prensler ve aristokratlar bulunmaktaydı. Kral, meşruiyetini ve tahttaki gücünü korumak için bu beylerin kızları ile evlenirdi. Buna ek olarak kral, Makedon geleneklerine göre savaşçı ve atılgan bir yapıya sahip olmalıydı. Bu bağlamda avlara katılır, krallığın kuzeyinde ve doğusunda bulunan Trak kavimlerine karşı sıklıkla sefere çıkardı. Ayrıca krallığına tehdit oluşturan batıdaki İliya bölgesi ile de sıklıkla savaşa girerdi.

MÖ. 750'lerden sonra **Yunan Kolonizasyonu**'nun başlaması ve Trakya kıyılarına Yunan kolonilerin kurulması ile birlikte Makedonya, savaşçı özelliğini korumakla birlikte Yunan kültürüne yakınlaşmaya başlamıştır. Bu sayede kültür ve medeniyette ilerleyen krallık, zaman geçtikçe çevrenin politik olaylarında daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda MÖ. 6. yüzyılın sonunda Pers hükümdarı Darius'un İskit Seferi sırasında Pers hâkimiyetini kabul etmiş, MÖ. 480'daki Pers Seferi'nin Yunanistan'da başarısızlığa uğramasıyla birlikte, I. Alexandros döneminde bağımsızlığını tekrar kazanmıştır. Daha sonraki bütün Yunan dünyasını içine çeken **Peloponnes Savaşları** sırasında kimi zaman Sparta, kimi zaman da Atina'yı desteklemiştir.

MÖ. 4. yüzyılda, kuzeydeki savaşçı kabileler ve İliya ile sıkıntılar yaşandıysa da bu dönemde başa geçen **II. Philip** (MÖ. 359-336) sayesinde Makedonya büyük güce erişmiştir. Büyük İskender'in babası olan II. Philip, gençliğinde bir süre Tebai'de bulunmuş, bu zaman dilimi içerisinde Yunan eğitimi ile yetişerek, âdetlerini iyice inceleme fırsatı bulmuştur. Savaşçı, zeki ve cesur yapısı, Makedonya tahtını ele geçirmesini sağlamıştır.

II. Philip başa geçince, hemen kuzey ve doğu bölgelerine doğru fetihlere girişmiş, bu sayede Trakya'nın büyük bir kısmını hâkimiyeti altına almıştır. İlerde planladığı daha geniş çaplı seferler için ülkenin dört bir yanındaki beyleri ve ordularını başkent **Pella**'da toplayarak merkeziyeti güçlendirmiş, Makedon ordusunda da yeniliklere gitmiştir. İlk olarak hoplit falanks tarzını askerlerine benimsetmiş, ancak klâsik hoplit kuşanımından farklı olarak, askerlerini iki elleri ile tutabildikleri 4 metrelik daha uzun mızraklarla silahlandırmıştır. Normal hoplitlerde bulunan büyük kalkanların (hoplon) yerine, askerlerini sol kollarına kayışlarla tutturabildikleri daha ufak kalkanlarla donatmıştır. Bu sayede hoplit falanksının saldırı gücünü daha da artırmıştır. Buna ek olarak, Makedonya'nın geleneksel süvari birliklerini hoplit kuşamında zırhlandırarak, savunma ve

saldırı yeteneklerini artırmış ve bunları piyadeye destek amacıyla falanksın yanlarında konuşlandırmıştır. Bu birimlerden başka, şehirleri daha etkili şekilde kuşatarak kısa sürede ele geçirmek amacıyla mancınıklar, kuleler ve çeşitli kuşatma aletleri yaptırmıştır.

II. Philip, gelişmiş ordusu ile önce İliırya'ya sefer düzenlemiş ve buradaki verimli toprakları ele geçirerek, savaşçı ve egemen gücünü Makedon beylerine kanıtlamıştır. İliırya'daki başarıdan sonra yönünü doğuya, Trakya'da bulunan Khalkidiki Yarımadası'na çevirmiştir. Bu bölgedeki kıymetli gümüş madenlerine sahip Amphipolis başta olmak üzere birçok Yunan şehri, Atina'nın nüfuz alanında bulunmaktaydı. Philip'in bu bölgeye girdiğini haber alan Atina, buna karşı koymaya çalıştıysa da kendi içindeki sorunlardan dolayı başarılı olamamıştır (MÖ. 352-346).



Harita 1. MÖ. 336 yılındaki Siyasi Durum.

Trakya'daki başarısından sonra II. Philip, gözünü güneydeki Teselya bölgesine dikmiştir. Philip'in amacı Teselya bölgesinde hâkimiyetini sağlayarak, Yunanistan'daki politik gücü ele geçirmek ve böylelikle büyük bir Hellen Birliği oluşturmaktır. Bu amacını gerçekleştirmesi için uygun koşullar, kendi aralarında savaşan Yunan şehirleri tarafından sağlanmıştır. Phokis şehri ve müttefikleri ile Tebai arasında, Delphoi Tapınağı'nın egemenliği yüzünden çıkan çatışma sonucu Tebai, Philip'ten yardım istemiştir. Ordusu ile Teselya'ya gelen Philip, Phokis ve müttefiğı olan Atina'yı yenilgiye uğratarak, Teselya'daki şehirlerin hamiliğini üstüne almıştır. Bu başarıdan sonra, Atina'ya

Karadeniz'den gelen tahıl ticaretini kesmek amacıyla, Atina'nın nüfuzu altında olan Byzantion'a ve boğazlara saldırmış, fakat güçlü direniş dolayısıyla başarılı olamamıştır (MÖ. 339). Atina ise II. Philip'in bu saldırılarla yetinmeyeceğini fark etmiş, yurtsever **Demosthenes**'in katkıları ile Philip'e karşı birçok Yunan şehrinin katıldığı bir birlik kurulmuştur. Bunun üzerine II. Philip, MÖ. 338'in yazında Yunanistan içlerinde ilerleyip Boiotia'ya varmıştır. Bunu haber alan müttefik şehirler, Ağustos ayında Philip'in ordusu ile Kharoneya'da karşılaşmışlardır. Yunanların standart hoplit düzenine karşı çarpık düzende dizilen Makedon falanksı ve güçlü süvarilere komuta eden Büyük İskender sayesinde, Yunanlar yenilgiye uğramışlardır.

Bu sayede Yunanistan'daki politik üstünlüğünü sağlayan II. Philip, şehirlerdeki yönetimlere saygı göstermekle birlikte, MÖ. 337 yılında Korint'te yapılan toplantıda, Perslere karşı bir **Hellen Birliği** oluşturmuştur. Toplantıda II. Philip, artan Pers baskısına karşı tüm Yunanları Perslere karşı büyük bir sefere davet etmiştir. Seferin amacı, boyunduruk altına alınan Batı Anadolu'daki Yunanları kurtarmak ve Kserkses'in MÖ. 480'de Yunanistan'a karşı yaptığı büyük seferin öcünü almaktır. Bu amaçla Perslere karşı büyük bir seferin hazırlıklarına girişen II. Philip, MÖ. 336 yılında Makedon ve Yunanlardan mürekkep 10.000 kişilik bir öncü birlik kurarak Anadolu'ya göndermiş, fakat bu sırada kızı Kleopatra'nın düğününde suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Ancak yaptığı bu hazırlıkları, büyük oğlu İskender (**III. Alexandros**) sürdürmeye devam edecektir.

Büyük İskender'in İmparatorluğu

Başkent Pella'da MÖ. 356'da doğan İskender, II. Philip ve onun dördüncü eşi, Epir Kralı'nın kızı olan Olympias'ın çocuklarıdır. Buna rağmen sonraları, İskender'in doğumunda vuku bulan olağanüstü hâdiseler ve babasının Zeus olduğu hakkında çeşitli hikâyeler, antik tarihçiler tarafından anlatılmış ve tartışılmıştır.

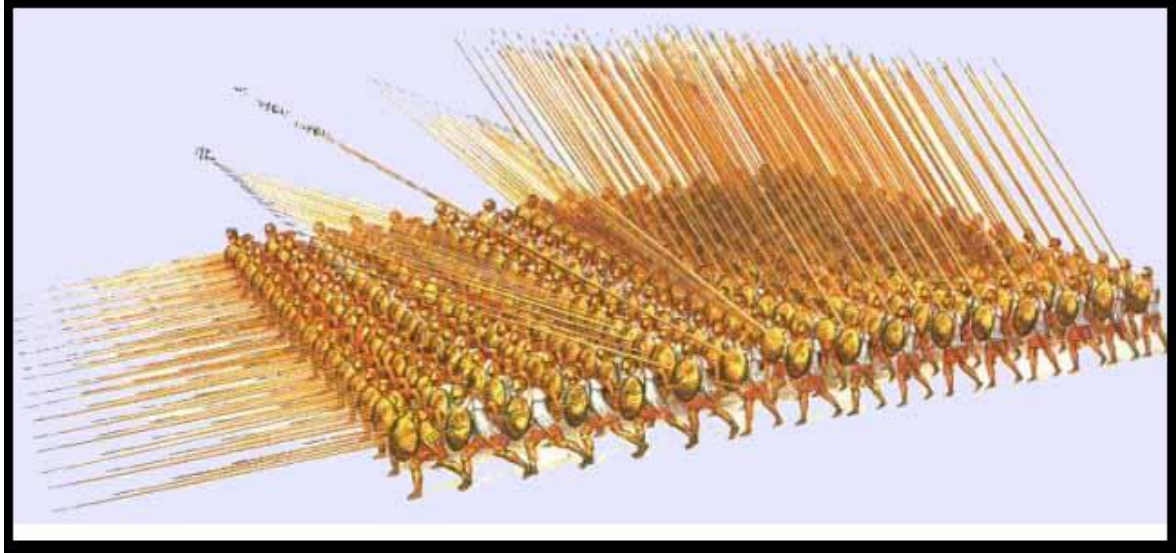
İskender, çocukluğundan itibaren meraklı ve atılgan bir yapıya sahip olmuştur. Zekiliği ve hükmetme kâbiliyeti ile gelecekte komutanları olacak olan arkadaşlarının her alanda ilerisinde olmuştur. 13 yaşına girdiğinde babası II. Philip, oğlunun eğitimi için en iyi hocaları tutmuş, ayrıca dönemin en ünlü bilgini ve filozofu olan Aristoteles'i Pella'ya dâvet etmiştir. Bu sayede İskender, Aristoteles tarafından mantık, felsefe, tıp, sanat, etik ve coğrafya alanlarında eğitim almıştır. Yine bu eğitimleri sırasında, Yunan kahramanlarının macera dolu hikâyelerini ve mitleri okumuş, Yunan kültürüne büyük bir hayranlıkla yetişmiştir. Öyle ki doğuda geniş topraklara sefere çıktığında, Homeros'un eseri olan İlyada destanını anlatan kitabını her zaman yanında taşımıştır.

16 yaşında eğitimlerini tamamlayan İskender, devlet işlerinde görev almaya başlamıştır. Babası çevre bölgelere sefere çıktığında, naip olarak krallığı yönetmiş, ayaklanan dağlı kabilelerine karşı birçok sefere çıkmıştır. MÖ. 338'de Kharoneya Savaşı'nda süvari birliklerine başarı ile komuta ederek savaş ve hükmetmedeki kâbiliyetini gözler önüne sermiştir.

Babasının ölümü üzerine tahta geçen İskender, ilk iş olarak tahta yönelen tehditleri ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu sırada çevreye yayılan II. Philip'in öldüğü haberi, kuzeydeki

Trak kabilelerinin, Tebai'nin, Atina'nın ve Teselya'nın ayaklanmasına neden olmuştur. Ayaklanma haberleri İskender'in kulağına gelince, hemen en iyi süvari birliklerini toplayarak hızla kuzeye yönelmiş ve birer birer tüm ayaklanmaları sertçe bastırmıştır. Bu sırada batıdaki İlirya kralı Kleutis'de boş durmamış ve çevreden topladığı savaşçı kavimlerle İskender'e karşı ayaklanmıştır. Bunun üzerine İskender, batıya yönelerek, ayrı konuşlanmış tüm düşman birliklerini teker teker bozguna uğratmıştır. Kuzey sınırlarını güvenliğe alan İskender, güneye, Yunanistan içlerine ilerlemiştir. İskender'in Yunanistan'a girişini duyan birçok şehir itaatini bildirirken, Tebai ve Atina direnmeye devam etmiştir. Bunun üzerine Tebai'yi kuşatan İskender, kısa sürede şehri ele geçirip büyük bir yıkıma uğratarak Tebailileri köle yapmıştır. Tebai'nin düştüğü haberi Atina'yı yıldırılmıştır. İskender de bu büyük medeniyet şehrine saygı göstermiş, Atina'daki yönetime dokunmamıştır. Yunanistan'daki isyanın bastırılması ile Hellen Birliği'ni yeniden kuran İskender, Pers seferi hazırlıklarına başlamıştır.

İskender, MÖ. 334 yılında komutanı Antipatros'u Makedonya'daki naibi olarak atayarak ordusunun başında boğazlara doğru yola çıkmıştır. İskender'in ordusu, Makedonyalılardan, Trakyalılardan, İliryalılardan ve birçok Yunan şehirden gelen birliklerden oluşuyordu. Bu bağlamda birliğin mevcudu 48.100 falangit piyade, 6.100 süvari ve 120 gemiydi. Çağdaş tarihçilerin söylediğine göre, müthiş bir kararlılık ve gözüpeklilikle tüm Pers diyarını ve daha ötesini ele geçirmeyi kafasına koymuştu. Küçüklüğünden beri dinlediği Yunan kahramanlarının uzak diyarlara seferleri ve yaşadıkları maceralar, gerçekçi yapılan sefer planlarının yanında bir tutku olarak her zaman aklındaydı. Bu kahramanlara hayranlık duyan genç İskender, onların başardıklarının daha fazlasını başarmak istiyordu.



Resim 2. Makedonya'nın falangitleri.

Bu sırada Pers İmparatorluğu ise, görünürde güçlü, fakat birçok sıkıntı ile sarsılmış bir haldeydi. Sarayda, kadınların ve yöneticilerin katıldığı komplolar, suikastler düzenlenmekte, bu olaylar sonucu krallar bile tahttan indirilip öldürülebilmekteydi. İmparatorluğun çeşitli bölgelerini yöneten Satrapların bir kısmı ise saraya karşı olan görevlerini yerine getirmemekte ve krala karşı tavır almaktaydılar. Geniş topraklarda

yaşayan yerliler ise son zamanlarda artan haksız vergilerden ve zorunlu askerlik hizmetinden sıkıntı çekmekteydiler. Ayrıca Mısır başta olmak üzere bazı büyük satraplıklarda isyanlar sürüp gitmekteydi. İmparatorluğun topladığı ordu ise eski gücünden uzaktı. Ordudaki birçok milletten müteşekkil olan birliklerin çoğu savaşmaya isteksiz ve disiplinsizdi. Bu nedenle yönetim, özellikle MÖ. 4. Yüzyılın başından itibaren Yunan paralı askerlere güvenmekteydi. Ancak bu askerlere de kendi ırkdaşları ile olan savaşlarda güvenilemezdi. Bütün bu sıkıntıların yaşandığı zaman tahta geçen III. Darius, etkili ve akılcı kararlarla bu sıkıntıları gidermeye çalışıp bir kısmında başarılı olduysa da kendisinin en büyük şanssızlığı, karşısına Büyük İskender gibi fatihin çıkmasıdır.

İskender, ordularını boğazdan geçirdikten sonra ilk Pers direnişiyle **Granikos**'ta (Biga Çayı) karşılaşmıştır. Yakındaki satraplıklardan toplanan ve Yunan paralı askerlerden oluşan Pers ordusu nehrin karşı kıyısında dizilirken, İskender'in ağır zırhlı süvarileri hızlı bir hücumla kalkarak, nehri geçip düşmana saldırmışlar ve kısa sürede bozguna uğratmışlardır (MÖ. 334). Greko-Makedon birliğini bu savaşta en çok zorlayanlar Persler değil, Yunan paralı askerler olmuştur. Granikos'taki başarıdan sonra Sardes satrapı, İskender'e gelerek hükümdarlığını tanımıştır. İskender ise bu bölgede durmayarak, Batı Anadolu sahillerinden güneye doğru ilerlemeye başlamıştır. Buralarda bulunan şehirlerin çoğu İskender'i kurtarıcı olarak görmüş, İskender ise burada bulunan şehirlerdeki yönetimlerin aynı şekilde devam etmesini desteklemiş, Perslere ne kadar vergi veriyorlarsa aynısını vermelerini söylemiştir. İskender'e karşı direnenler ise Miletos ve Halicarnassos (Bodrum) şehirleri olmuştur. İskender, kendisine direnmeyenlere iyi davranırken, direnenlere karşı sert tedbirler almıştır. Bu bölgelerdeki direnç noktalarını bir bir kırdıktan sonra, Karia bölgesinin yöneticiliğine buranın eski kraliçesi olan Ada'yı atamış, Ada ise onu manevi oğlu ilan etmiştir. Burada bir süre kalan İskender, doğuya ilerleyerek Güney Anadolu kıyılarındaki bütün şehirleri ele geçirmiştir. Daha sonra içeriye ilerleyerek, Pamphiliya üzerinden, Antik Friglerin başkenti olan Gordion'a varmıştır. Efsaneye göre burada bulunan efsanevi Gordion düğümünü çözen kişi, tüm Asya'nın hâkimi olacaktır. Antik yazarların belirttiğine göre İskender, düğümü incelediğinde hiçbir açık noktasının olmadığını görmüş, bunun üzerine düğümü kılıçlayarak kesmiştir.

Gordion'dan güneye doğru yolculuğuna devam eden İskender, Kapadokya üzerinden hızla Kilikya'ya girmiş ve buradaki şehirleri satrapların idaresinden kurtararak özgürlüklerini vermiştir. Hastalığa yakalandığından ötürü Kilikya'daki Tarsus şehrinde biraz vakit geçiren İskender, iyi olur olmaz Pers topraklarında yolculuğuna devam etmiştir. Kuzeybatı'dan Suriye topraklarına girmişken, İskenderun'a yakın bulunan **İssos** mevkiinde Darius'un büyük bir orduyla onu beklediğini haber alarak geri dönmüştür. MÖ. 333 Kasım'ında iki ordu karşı karşıya dizilmiştir. İskender, falangitlerini düşmana karşı harekete geçirir geçirmez, süvari birliklerinin en önünde yer alarak Pers ordusunun sol kanadına karşı hızla taarruza geçmiştir. İskender'in hızlı saldırısıyla dağılan Pers sol kanadı, bozguna uğramıştır. Bu başarının ardından İskender, hızlıca merkeze, III. Darius'un olduğu bölüme saldırmıştır. Bu bölümdeki birliklerin de kaçmaya başlamasıyla yenilginin kesin olduğunu anlayan III. Darius, karısını, kızlarını, annesini ve ganimetlerini savaş kampında bırakarak kaçmıştır. İskender büyük bir ganimet elde etmekle birlikte,

Darius'un aile efradına iyi davranmış ve emirlerine hizmetçiler vererek yanına katmıştır. Bu büyük yenilginin üzerine III. Darius, İskender'e ailesini geri vermesi için 10.000 talant (260 ton) altın ve barış teklif ederek, kaybettiği toprakları ona bıraktığını iletmıştır. İskender ise III. Darius'a yazdığı mektubunda, Asya Kralı'nın zaten kendisi olduğunu ve kendisinin bizzat gelip teslim olmazsa fetihlerine devam edeceğini belirtmiştir.



Resim 3. İssos Savaşı'nı betimleyen Roma Dönemi yapılmış bir mozaik.

İskender, seferleri sırasında kendisine karşı çıkan ve savaşanlara karşı acımasız olurken, kendisini kral olarak kabul edenlere ise aşırı cömert ve lütuflukar davranıyordu. İssos Zaferi'nden sonra güneye Doğu Akdeniz kıyısındaki Levant kentlerine karşı sefere girişen İskender, çoğu şehri direniş görmeden hâkimiyetine almıştır. Ancak bu şehirlerin en güçlüsü olan ve kıyının hemen önündeki bir ada üzerine kurulmuş olan güçlü Sur (Tyre) şehri, İskender'e kapılarını kapatmıştır. İskender, bunun üzerine o zamanın en modern tekniklerinde yapılan mancınıkları, kuleleri ve türlü kuşatma aletlerini kullanarak, uzun bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirmiştir. Şehirdeki savaşan yaştaki tüm erkekleri katlettirmiş, kadınları ve çocukları ise köle yaptırmıştır. Zamanında en güçlü imparatorlukların bile ele geçiremediği güçlü surlara sahip Tyre şehrinin düşmesi, çevre halklarda İskender'e karşı büyük bir saygı ve korku duyulmasına neden olmuştur.

Suriye ve Filistin şehirlerini ele geçiren İskender, güneye ilerleyerek MÖ. 332'nin sonlarında Mısır'a girmiştir. Burada bulunan halk İskender'i bir kurtarıcı olarak karşılamış, Mısır'ın rahipleri ise onu Zeus-Amon'un tanrı oğlu olarak ilan etmişlerdir. Burada bir süre kalan İskender, Nil deltasının batısındaki bölgede, sonraki Hellenistik krallık Ptolemaios Mısır'ının başkenti olacak olan **İskenderiye**'yi (Alexandria) kurdu muştur. MÖ. 331'de Mısır'dan ayrılan İskender doğuya ilerleyerek Mezopotamya'nın kuzeyine yönelmiştir. III. Darius ise son bir gayretle devasa bir ordu toplayarak İskender'le karşılaşmak için Susa'dan yola çıkmıştır. İki ordu Kuzey Mezopotamya'daki Gavgamela Ovası'nda (Erbil) karşılaşmış, o zamana kadarki iki devlet arasında yapılan savaşların en kanlısı ve çekişmelisi olmuştur. Savaş sonucunda büyük bir bozguna uğrayan Perslerin tüm askeri güçleri yok olmuştur. III. Darius ise tekrar savaş alanından kaçarak İran'daki Ekbatana'ya

doğru yol almıştır. İşkender ise Gavgamela Zaferi'nden sonra güneye ilerleyerek Babil şehrine girmiş ve burada müthiş bir törenle karşılanmıştır.

Babil'den sonra ordusuyla İşan'a geçen İşkender, Pers kraliyet şehri Susa'ya girerek buradaki devasa İmparatorluk hazinelerini ele geçirmiştir. Susa'da fazla durmayan İşkender, ordusunun büyük bir kısmını **Pers Kral Yolu** zerinden başkent **Persepolis**'e göndermiştir. Kendisi ise seçme süvari birliğinin başına geçerek, Zagros Dağları zerindeki kestirme yoldan hızlıca Persepolis'e doğru yola çıkmıştır. İşkender'in bu yöntemi uygulamasının amacı, Persepolis'te bulunan satrap Ariobarzanes'in, Greko-Makedon ordusunun şehre doğru geldiğini haber aldığı zaman, şehirde bulunan hazineleri yağmalayıp kaçmasını önlemektir. Ordusundan çok önce Zagros Dağları'nın bitişindeki Pers Geçitleri'ne varan İşkender, burada konuşlanan Ariobarzanes'in garnizonuna hızlıca saldırarak bozguna uğratmış ve kısa sürede başkenti ele geçirmiştir. Persepolis'e sonradan varan ordusuna şehri yağmalama izni veren İşkender, 5 ay boyunca burada kalmıştır. Kimi antik kaynaklara göre ikili bir eğlencede İşkender, M. 480'deki Yunanistan seferinin öcünü almak maksadıyla Kserkses'in sarayının yakılması emrini vermiştir. Sarayda başlayan yangın, kısa sürede tüm şehre yayılarak büyük bir kısmının kl olmasına neden olmuştur. Ayrıca Ekbatana ve imparatorluğun merkezinin ele geçirilmesi ile Yunanların lerinin alındığını ilan eden İşkender, isteyen Yunan askerlerinin evlerine dönmelerine izin vermiştir.



Resim 4. Persepolis'teki sarayın kalıntıları.

İşkender, şehirdeki 5 aylık istirahatten sonra III. Darius'un peşine dşmştir. Bu maksatla önce Medya'ya, sonra da daha doğudaki dağlık Partiya bölgesine geçmiştir. Ancak bu sırada Darius, kendi Baktriya satrabı Bessus tarafından ele geçirilerek hapsedilmiştir. İşkender'in Baktriya'ya yaklaştığını duyan Bessus, III. Daris'u öldürerek kendisini yeni Pers İmparatoru ilan etmiş ve İşkender'le vur-kaç taktiğinde savaşmak için Orta Asya'ya doğru çekilmiştir. Baktriya'ya varan İşkender, len kralın kalıntılarını muhteşem bir törenle defnederek, III. Darius'un halefinin kendisi olduğunu, Bessus'un ise bir gaspı olduğunu ilan etmiştir. Bu maksatla Bessus'un peşine düşen İşkender'in seferi, bir süre sonra tüm Asya'ya yönelen bir sefere dnşmştir.

Kısa sürede yerel satraplara boyun eğdirerek Hazar Denizi'nin kıyılarına, oradan da Afganistan ilerine ulaşmıştır. Bu fetihler sırasında Makedonyalı ve Perslerin oluşturduğu yeni bir yönetim sistemi oluşturduğundan, eski komutanlarıyla baş gösteren anlaşmazlıklar giderek derinleşmiştir. Kendisine suikast girişimiyle suçladığı komutanı, yaşlı Parmenion'la oğlunu ortadan kaldıracak ordusunu yeni baştan düzenleyen İşkender, Yunan ve Makedonların yanında Pers ve doğu milletlerinden oluşan yeni birlikler kurmuştur. Bu

sırada Makedonya ve Yunanistan'dan gelen askerlerin yanında birçok göçmen, ele geçirilen doğu memleketlerine yerleşmeye başlamıştır. Doğu şehirlerinde Yunan ve Makedon nüfusu artmış ve yönetimlerde yer almaya başlamışlardır. İskender doğudayken ana memleketini ve Yunanistan'ı da unutmamış, ele geçen ganimetlerden büyük paylar yollanmıştır. Buna ek olarak doğu ve batı arasındaki ticaret yeniden canlanmış, ticari ve kültürel alış-veriş başlamıştır.

MÖ. 330 kışında Helmand Irmağı'nı izleyerek kuzeye doğru ilerleyen İskender, bu sırada Baktriya satrapı Bessus'un genel bir ayaklanma başlatması üzerine, Hindukuş Dağları'nı aşarak karışıklıklara son vermiştir. Bu harekâtı yürütürken Siriderya'ya kadar ilerlemiş ve buradaki İskit boylarının sert direnişiyle karşılaşmıştır. Başka göçebe halkların da ayaklanmasıyla büyüyen bu direnişi ancak MÖ. 328 sonbaharında bastırabilmiştir. Bu bölgelere seferleri sırasında da İskenderiye adında birçok şehir kurmuştur



Harita 2. İskender'in İmparatorluğu.

Davranışlarıyla giderek Doğu'nun kralları gibi davranmaya başlayan İskender, Pers hükümdarları gibi giyinmeye ve **proskinesis** denen, kralın karşısında el, pençe, divan durma uygulaması gibi Pers geleneklerini benimsemeye başlamıştır. Doğulu halklarının köklü kültürlerini de anlamaya ve uygulamaya çalışmıştır. Kendini tanrılaştırmaya giriştiyse de, Makedonlar ve Yunanlarca eleştirilip, dalga geçilince bundan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bir komploya karıştığı gerekçesiyle tarihçi **Kallisthenes**'i hapse attırması, bilgin ve filozoflar arasındaki desteğini de yitirmesine neden olmuştur. İçkili bir eğlencede doğu politikasını ve Perslere gösterdiği yakınlığı eleştiren yakın arkadaşı ve süvari komutanı **Philotas**'ı bir mızrak darbesiyle öldürmüştür. Bu arada göçebe boyların ve doğulu satraplarının saygınlığını kazanmak için Baktriya prenseslerinden **Roksana**'yla

(Roshanak) evlenmiştir. Yüksek rütbeli subayları dâhil olmak üzere 10.000 askerini de Pers kızları ile evlendirerek Pers ve Yunanları yakınlaştırma amacı gütmüştür.

Ele geçirdiği ülke halklarından yeni askerler toplamış ve 30.000 Pers gencini Yunan-Makedon tarzında askeri ve kültürel eğitime tâbi tutmuştur. Yeni askerlerini Greko-Makedon ordusuna ekleyerek, engebeli arazide savaşma yeteneğine sahip hızlı bir ordu oluşturan İskender, MÖ. 327 yazında Hindistan üzerine yürümek amacıyla Baktriya'dan ayrılmıştır. Daha hafif silahlar kullanan piyade birliklerinin yanı sıra ok ve mızrak kullanan süvari birliklerinin de yer aldığı bu yeni ordunun asıl savaşçı gücü 35.000 askerden oluşuyordu. Hindukuş Dağları'nı ikinci kez geçen İskender, Hindistan'a yönelmiştir. Hindistan'ın kuzeyinde bulunan savaşçı kavimler direndilerse de İskender, ordusunun bizzat önünde yer almak suretiyle bu kavimlerle teker teker savaşmış ve hepsini hâkimiyeti altına almıştır. Ancak bu kanlı seferleri sırasında birçok yaralar alarak komutanlarını telaşlandırmıştır. Hindistan'da İskender'e karşı en güçlü direnci Pencap Kralı **Poros** göstermiştir.

MÖ. 326 yılında, İndus Nehri'ni geçen İskender, Hydaspes Nehri'ne yaklaştığı sırada Poros'la karşılaşmıştır. Poros'un savaşa filleri de getirdiğini gören askerler, korkuya kapılmışlardır. Bunun üzerine İskender, ordunun en önünde at sürerek düşmana saldırmıştır. İskender'in bu hareketiyle cesaretlenen ordu, çekişmeli bir mücadeleden sonra Poros'un birliklerini yenilgiye uğratmıştır. İskender, Poros'un savaş sırasındaki cesur hareketlerinden hoşlanmış, bundan ötürü onunla barış yaparak, bu bölgelerin satrabı ilan etmiştir. Ganj Nehri civarında bulunan diğer krallıkları ele geçirilmesinde Poros'a yardım edeceğine de söz veren İskender, başarısını kutlamak üzere **İskenderiye-Nikaia** kentini, ayrıca burada ölen sevgili atı Boukephalos'un adını verdiği **Boukephalia** kentini kurmuştur. İskender'in Poros'la birlikte Doğu Hindistan'da yeni seferlere girişeceği haberlerini alan askerler, İskender'e tepki göstermeye başlamışlardır.

Önceki seferlerinde daha ileri gitmek istemeyen askerlerini, çeşitli taktiklerle yola getirip ilerlemeye ikna eden İskender, bu sefer başarılı olamamıştır. Ganj Nehri'ne ilerlerken durmadan yağın yağmurlar ve süregelen hastalıklar, askerlerin moralini iyice bozmuş, İskender'e karşı olan tepkilere bizzat yakın arkadaşları olan yüksek rütbeli subaylar da katılmıştır. Evlerinden ve ailelerinden uzakta, 10 seneye yakın bir süre uzak diyarlarda seferden sefere koşan askerler, Beas Nehri'nden daha doğuya gitmeyi reddetmişlerdir. Ne yaptıysa askerlerine söz geçiremeyen İskender, 3 günlük sinirli bir bekleyişin ardından, geri dönme kararı almıştır. Ordusuyla birlikte İndus Nehri boyunca güneye inen İskender, amacının yarım kalmasından duyduğu hayal kırıklığını karşılaştığı Hint kabilelerini katlederek ve çatışmaların en şiddetli olduğu bölgelere bizzat kendini sokarak gidermeye çalışmıştır. Sinirlerinin en çok harap olduğu zaman gelince, her zaman hayranı olduğu İlyada'daki kahramanlar gibi, karşısında direnen bir Hint kasabasının surlarına tek başına saldırmış, subaylarının son anda yardıma yetişmesi ile bu çatışmadan ağır biçimde yaralanarak kurtulmuştur.

Hint Okyanusu'na varan İskender, ordusunun bir kısmını deniz yolu ile yeni limanlar keşfetmeleri için batıya, Babil'e doğru göndermiş, bir kısmını içerilerden daha kolay

yollardan geri yollarken, son kalan birliklere kendi komutası altında, kavurucu sıcaklıkların olduğu Gedrosia (Belucistan) ölü'nden batıya ilerleme emri vermiştir. Eski kralların geçilemez buldukları bu çölü geçmeyi kafasına koyan İskender, yolculuğuna başlamıştır. Çölün kavurucu sığığında bin bir zorlukla ilerleyen orduyu takip eden tacirlerin, hizmetçilerin, fahişelerin ve çocukların çoğu ölmüştür. Buna rağmen İskender, uzun bir yolculuktan sonra Pers merkezine varmayı başarmıştır.

Krallığının merkezine döndüğünde tam bir Pers kralı gibi davranmaya başlamıştır. Yunan kentleri üzerinde baskı kurmuş ve kendisini bir tanrı-kral gibi görmelerini istemiştir. Pers merkezinde, buyruğundaki uyrukların birbirleri ile karışması ve yeni bir kültür yaratma amacıyla politik ve kültürel etkinliklerde bulunmuş, kimi satraplıklarda eski yöneticileri yerinde bırakmıştır. Kuzey Afrika ve Hindistan ile deniz ticaretini güçlendirmek amacıyla Arabistan'a sefer yapma planları güderken, MÖ. 323'ün 10 Haziran'ında humma hastalığından ve fazla içki içmekten ötürü bu büyük fatih, 33 yaşında hayatını kaybetmiştir. İskender, beklenmedik bir biçimde ölürse ne yapılması gerektiği konusunda bir plan yapmamıştı. Komutanları, ölüm yatağındaiken İskender'e krallığını kime bıraktıklarını sorduklarında o "**En güçlü olana**" demiştir.

Krallık, batıda Makedonya'dan doğuda Hindistan'daki İndus Nehri'ne kadar olan toprakları kapsıyordu. Bu alan içinde Yunanistan, Anadolu, Suriye, Levant, Mezopotamya, Mısır, İran, Baktriya ve Sogdiana gibi birçok halkın içinde yaşadığı devasa topraklar bulunuyordu. Bu toprakları yönetecek seçilmiş bir halefin olmaması, kısa sürede İskender'in komutanları arasında tartışmaların çıkmasına sebep olmuştur. Komutan **Meleager** ve piyade birliklerinin komutanları, İskender'in yarı kardeşi akli kıt olan III. Philip'i desteklerken, süvari komutanı **Perdikkas**, İskender'in hamile olan eşi Roksane'den doğacak çocuğun kral olarak duyurulması gerektiğini savunuyordu. Aralarında yaptıkları görüşme sonunda, III. Philip'in, İskender'in çocuğu doğana kadar kral olması, bu sürede de Perdikkas'ın kral naibi, Meleager'in ise onun komutanı olması kararlaştırılmıştır. Ancak Perdikkas, düzenlediği suikastlerle Meleager ve diğer piyade komutanlarını öldürerek krallıktaki en güçlü adam konumuna yükselmiştir.

Planlarının çoğunu gerçekleştiren Perdikkas, bu suikastlarda kendisine yardım eden diğer süvari komutanlarını satraplıklarla ödüllendirmiştir. Bu sayede İskender'in komutanlarının (**Diadochi**) en ünlülerinden olan **Ptolemaios** Mısır'ı, **Laomedon** Suriye ve Filistin'i, **Philotas** Kilikya'yı, **Antigonos** Pamphiliya, Frigya ve Likya'yı, **Selevkos Nikator** Babil'i, **Lysimakhos** ise Trakya'yı almıştır. Bu komutanların aralarında yaptıkları çekişmeler ve İskender'in ailesinin öldürülmesiyle birlikte, çoğu komutanın kaderini belirleyen MÖ. 301'deki **İpsos Savaşı**'ndan sonra MÖ. 280'e doğru İskender'in Parçalanmış imparatorluğu yerine, Makedonya merkezli bölgede **Antigonidler**, Mısır merkezli bölgede **Ptolemaios**'lar, Suriye, Mezopotamya ve Antakya merkezli bölgelerde **Selevkoslar**, Pergamum (Bergama) merkezli bölgede ise **Attaloslar**'ın hanedanlıkları hüküm sürmekteydi.



Harita 3. MÖ. 310 yılındaki Siyasi Durum.

Ptolemaiosların Krallığı



Resim 5. I. Ptolemaios Soter'in büstü.

I. Ptolemaios Soter (MÖ. 305-283), Büyük İskender'in en yakın 7 komutanından biriydi. MÖ. 323'te Mısır'a satrap olarak atanan Ptolemaios, komutanlar arasındaki savaşlar sırasında MÖ. 305 yılında kendini Mısır kralı ilan etmiştir. Ptolemaios ve sonraki halefleri, Mısır halkı tarafından önceki firavunların devamı olarak kabul edilmişler ve hepsi isim olarak Ptolemaios adını almıştır. Firavunların eşi ve aynı zamanda kardeşleri olan kraliçeler ise genellikle **Berenike**, **Arsiona** ve **Kleopatra** olarak adlandırılmışlardır.

İki yanının çöllerle çevrili olmasından dolayı çevreden gelecek saldırılara karşı korunaklı bir bölgede olması, devletin merkezinin uzun süre ayakta kalmasını sağlamıştır. Krallık, Mısır'ın yanında, Güney Anadolu kıyılarında ve çeşitli Ege adalarında da hâkimiyet kurmuş, Suriye-Filistin bölgesi için uzun süre

Selevkoslarla savaşmıştır. Selevkoslarla olan uzun süreli savaşlar ve sonraki kralların savaş masraflarını karşılamak için halktan ağır vergiler alması, zamanla isyanların çıkmasına ve bu nedenle krallıktaki ekonominin bozulmasına neden olmuştur. MÖ. 2. yüzyıldan itibaren Akdeniz'deki en önemli güç olan **Roma**'dan alınan yüksek faizli maddi yardımlar, krallığın Roma eksenine girmesine neden olmuştur.

Krallığın sonlarına doğru, Mısır kraliçelerinin en ünlüsü olan **VII. Kleopatra**, hanedanlık çekişmelerine Romalıları da ortak etmiş, Roma İmparatorluğu'nun en büyük önderlerinden olan **Caesar** ve **Marcus Antonius**'la aşk yaşamıştır. Saltanatının son on senesinde Marcus Antonius'la birlikte olan Kleopatra, **Octavianus** tarafından MÖ. 31'deki **Aktium**

Savaşı'nda yenilince, sonraki sene Marcus Antonius'la birlikte intihar etmiş ve Mısır'daki Ptolemaioslar hanedanlığı son bulmuştur.

Selevkosların Krallığı



Resim 6. I. Selevkos Nikator'un bastırıldığı gümüş para.

İskender'in en yakın komutanlarından olan I. Selevkos Nikator (MÖ. 306-281), MÖ. 306'da kendini kral ilan ederek, parçalanmış imparatorluktaki en büyük toprakları ele geçirmiştir. Krallık, en güçlü olduğu dönemde Anadolu, Mezopotamya, Suriye-Filistin, İran, Türkmenistan, Pamir ve Afganistan topraklarını içinde barındırmaktaydı.

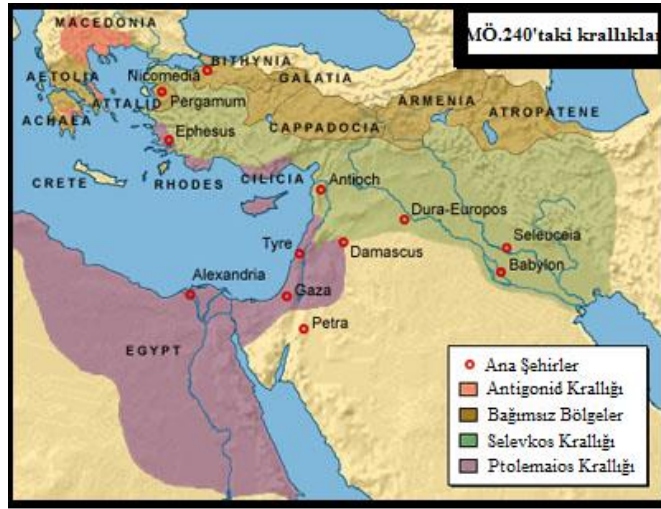
Krallık, Grek-Makedon ve doğu geleneklerini en güzel harmanlayan krallıktı. Krallar, imparatorluğun birçok bölgesinde, Yunan ve

yerli kültürlerin iç içe geçtiği Hellenistik şehirler kurmuşlardı. Bu şehirlerin en önemlileri Dicle kıyısındaki **Selevkia** ve sonradan başkent olan **Antakya** şehri idi. Yunanistan'dan ve Makedonya'dan gelen birçok göçmen bu şehirlere yerleşmiştir. Bu göçmenler Yunan kültürünü doğu bölgelerine yayarken, yerli uygarlıkların köklü kültürlerinden de etkilenmişlerdir. Kültürlerin harmanlandığı bu şehirlerde, Yunan ve doğulu motiflerin iç içe geçtiği tapınaklar, idari binalar, tiyatrolar, hamamlar ve gymnasiumlar yapılmıştır. Şehirlerdeki üst düzey yönetici kesimler Yunan ve Makedonlardan oluşmakla birlikte, daha düşük seviyedeki yöneticiler, Yunanca konuşmayı bilen ve yerli elitlerin oluşturduğu prensler, toprak sahipleri ve tüccarlardı. Ancak, doğu ve batı uygarlıklarının kucaklaştığı bu karışımın etkisi sadece şehirlerde görülmüş, buralara ürün sağlayan kırsal kesimde yaşayanlar, eski gelenek ve göreneklerine devam etmişlerdir.

İlk dönemlerinde İskender'in İmparatorluğu'nun büyük bir kısmına sahip olan bu krallık, sonraki on yıllarda toprak kaybına uğramaya başlamıştır. I. Selevkos, 500 savaş filini karşılığında Hindistan'ı ve Afganistan'ı **Maurya** kralı **Çandragupta**'ya bırakmıştır. MÖ. 280'den sonra ise Trakya üzerinden Anadolu'ya **Galatların** akınları başlamıştır. Sonraki hükümdarlar bunlarla savaşmak amacıyla krallığın batısına önem verince, Baktriya'da Yunan komutan **Diodotus** tarafından, **Partia**'da İranlı **Arsames** tarafından, **Kapadokya**'da ise **III. Ariarates** tarafından yeni Hellenistik krallıklar kurulmuştur. Bütün bu kayıplara ek olarak Selevkoslar, Galatları da durduramamış, **Ankyra** (Ankara) bölgesinde bir **Galat Krallığı** kurulmuştur. Selevkosların, Galatlar ve Suriye-Filistin'de Mısır'la olan savaşlarından yararlanan yerel yöneticiler, MÖ. 2. Yüzyılın sonlarına kadar Anadolu'nun batısında **Bitinya**, Karadeniz'de **Pontos** ve **Pergamum** (Bergama) bölgesinde ise Attalos tarafından **Attalid** krallıklarını kurmuşlardır.

III. Antiokhos (MÖ. 223-191) döneminde ise krallık kaybettiği bazı toprakları geri kazanarak kendini toparlamaya başlamıştır. Mısır'la girişilen uzun ve zahmetli savaşların sonunda Makedonya kralı V. Philip ile anlaşan III. Antiokhos, **Panyum Savaşı**'nda (MÖ. 198) Mısır'ı yenilgiye uğratmıştır. Bu başarının ardından, Mısır'ın Suriye-Filistin, Güney Anadolu ve Ege adalarındaki topraklarını V. Philip'le aralarında paylaşan III. Antiokhos'un karşısına çok daha güçlü bir düşman olan Roma çıkmıştır.

MÖ. 197 yılında müttefiki Makedonya Krallığı'nın Romalılar tarafından bozguna uğratılmasıyla rahatlayan Yunanistan'daki şehirlere sefer düzenleme kararı alan III. Antiokhos'a karşı Yunanlar, Roma'yı yardıma çağırmışlardır. MÖ. 191 yılında Yunanistan'daki Termopil'de karşılaşılan iki ordudan Selevkos ordusu bozguna uğrayarak Anadolu'ya çekilmiştir. Roma ordusu ise III. Antiokhos'u takip ederek Anadolu'ya geçmiştir. III. Antiokhos ise son bir gayretle topladığı ordu ile Magnesia'da (Manisa) Romalıları karşılamış, fakat yapılan savaş sonucu yenilgiden kurtulamamıştır (MÖ. 190). Bunun üzerine Roma ile MÖ. 188 yılında **Apame Anlaşması**'nı imzalayan III. Antiokhos, ağır bir savaş tazminatı ödemeyi ve Torosların doğusuna kadar olan Anadolu'daki topraklardan çekilmeyi kabul etmiştir. Bu büyük yenilgiden sonraki on yıllarda, doğudaki **Part Devleti**'nin ve **Ermenilerin** saldırılarına uğrayan Selevkoslara son darbeyi, büyük Romalı komutan **Pompeus Magnus** vurmuş ve krallığın merkezini Roma vilayeti haline getirmiştir (MÖ. 63).



Harita 4. MÖ. 240'daki siyasi durum.

Makedonya (Antigonid) Krallığı

Makedonya ve çevresinin yönetimi, İskender'in generallerinden Antipatros'un oğlu **Kassander**'e (MÖ. 305-297) düşmüştür. Kassander, birçok savaş yaparak Yunanistan'daki egemenliğini sağlamış ve hâkimiyetini bu bölgelere genişletmiştir. Ele geçirdiği bölgelerde yapıcı bir politika izlese de, Yunan şehirlerindeki yönetimleri

lağvetmesi, bu bölgelerdeki hoşnutsuzluğu artırmıştır. Bunu

değerlendiren ise Anadolu'nun hâkimi olan Antigonos olmuştur. Antigonos, Yunanistan'daki şehirlere haber göndererek, eğer kendisini Kassander'a karşı olan savaşında desteklerlerse, demokrasiyi geri getireceğini söz vermiştir. Bunun üzerine, şehirlerin MÖ. 307 yılında Kassander'a karşı ayaklanmasını değerlendiren Antigonos'un oğlu **Demetrios**, Atina'ya gelerek şehri ele geçirmiş ve demokrasiyi ilan etmiştir. Ancak Kassander ile birleşen Hellenistik krallıkların başındaki diğer komutanlar, MÖ. 301'deki İpsos Savaşı'nda Antigonos'u yenilgiye uğratarak, önemli bir güç olmaktan çıkarmışlardır.

Kassander'in MÖ. 298'deki ölümünü değerlendiren Demetrios, Makedonya tahtını ele geçirmiş ve Yunanistan'ın çoğunda hâkimiyet kurmuştur. Ancak MÖ. 285'te Yunanların

koalisyonuna karşı yaptığı savaşta yenilerek tahtını kaybetmiştir. 8 senelik bir karışıklıktan sonra, Makedon tahtına Demetrios'un oğlu **II. Antigonos Gonatas** (MÖ. 277-239) geçmiştir. Ancak Tahta geçişinin üzerinden fazla zaman geçmeden Avrupa'dan gelen Galatların saldırıları başlamıştır. Bu saldırılara daha etkili bir şekilde karşı koymak amacıyla Selevkoslarla anlaşılan II. Antigonos, Galatların püskürtülmesinden sonra Selevkoslarla birlikte, Ptolemaioslara karşı savaşmaya başlamıştır.

MÖ. 239'daki ölümüne kadar tahtta kalan II. Antigonos'tan sonraki halefleri, MÖ. 146'daki kesin Roma egemenliğine kadar tahtın sahipleri olmuşlardır. Bu süre zarfında krallığın Yunanistan'daki egemenliği aralıklı olmuştur. Makedonya ile Roma arasındaki ilk savaş ise MÖ. 221'de tahta geçen V. Philip (MÖ. 221-179) döneminde olmuştur. Roma'nın II. Kartaca Savaşı sırasında **Hannibal**'la ittifak yapan V. Philip'e karşı Roma da, Bergama Krallığı ile anlaşma yapmıştır. MÖ. 215'de başlayan savaş on yıl sürmüştür fakat her iki tarafta kesin bir sonuç alamadan barış anlaşması imzalamıştır. Roma ile olan savaş durulunca, ilgisini doğuya yönelten V. Philip, diğer bir müttefiği olan Selevkos Krallığı ile birlikte MÖ. 200 yılında Mısır ve Bergama Krallıklarına ait toprakları ilhaka girişmişlerdir. Bunun üzerine Mısır ve Bergama krallıkları Roma'dan yardım istemişlerdir. Kartaca'yı bozguna uğratan ve gözlerini doğuya çeviren Roma için bu teklif, kaçınılmaz bir fırsat olmuştur. Bu nedenle Roma, Makedonya Krallığı'na savaş açmıştır. Üç yıl süren savaş sonucunda Makedonya Krallığı yenilgiye uğramış ve ağır şartlar taşıyan **Tempe Antlaşması**'nı imzalamak zorunda kalmıştır (MÖ. 197). Antlaşma şartlarına göre Makedonya, ele geçirdiği tüm Yunan topraklarından çekilecek, donanmasını Roma'ya teslim edecek, savaş tazminatı ödeyecek ve Roma'ya danışmadan hiçbir devletle ittifak kuramayacaktı. Yunan şehirleri, üzerlerindeki Makedon hegemonyasının kalkmasına ve hak ve hürriyetlerinin teslim edilmesine sevinmekle birlikte, bu sefer de birkaç sene içinde Roma'nın baskısını hissetmeye başlamışlardır.

Makedonya'nın Roma'ya yenilmesinden sonra başa geçen V. Philip'in oğlu **Perseus** (MÖ. 179-168), Roma baskısını hissederek Yunan şehirlerinin savunucusu rolünü üstlenmiş ve Roma karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır. Bunun üzerine Roma, MÖ. 171'de Makedonya'ya savaş açmıştır. Pydna'da gerçekleşen son savaş sonucunda yenilen Makedonya'nın toprakları, Roma tarafından tamamıyla ilhak edilerek dört parçaya ayrılmış ve Antigonitler Hanedanlığı son bulmuştur (MÖ. 168).

Pergamon (Bergama) Krallığı

İskender'in komutanlarından olan **Lysimakhos**'un (MÖ. 306-281) payına Trakya ile Pergamon bölgesi düşmüştür. Ancak MÖ. 281'de yapılan **Korypedion Savaşı**'nda I. Selevkos Nikator'a yenilen Lysimakhos, Trakya Krallığı ve Pergamon bölgesini kaybetmiştir. Bunun üzerine Lysimakhos'un komutanlarından olan **Philetairos**, bu bölgeye gelerek Pergamon'u ele geçirmiş ve bağımsız devletini ilan etmiştir. Philetairos, ölmeden önce krallığını yeğeni olan **Eumenes**'e (MÖ. 263-241) bırakmıştır. Eumenes, krallığı süresince Avrupa'dan gelen ve boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerek Pergamon'a saldıran Galatlarla mücadele etmiştir. Yeğeni ve ardılı olan **I. Attalos** ile birlikte bu

savaşçı kavmi bozguna uğratmıştır. I. Attalos döneminde (MÖ. 241-197) gücünü arttıran krallıkta, birçok kültürel ve bilimsel faaliyet gösterilmiştir.



Resim 7. Pergamum şehrinin akropolisine kurulmuş olan amfityatro.

Hellenistik dönemin en görkemli yapılarından biri olan devasa **Zeus Sunağı** ve ünlü **Pergamon Kütüphanesi** bu dönemde inşa edilmiştir. Heykelcilik, ecza ve tıp alanlarında ünlenen Pergamon'da, dönemin en kaliteli yazım araçlarından olan **parşömenler** üretilmiştir.

I. Attalos'tan sonra gelen halefleri döneminde, özellikle bölgenin en güçlü devleti olan Selevkos Krallığı ile mücadele edilmiştir. Bu krallığın artan baskılarına karşı zamanla Hellenistik Rodos ve Ptolemaios Krallıkları ile ittifaklar yapan Pergamon Krallığı, **III. Attalos** döneminde (MÖ. 159-138) Akdeniz'in en güçlü devleti haline gelen Roma ile Selevkoslara karşı anlaşmıştır. III. Attalos, hükümdarlığının sonlarında bir varisi olmadığından dolayı krallığını Roma'ya vasiyet bırakarak hâkimiyetini devretmiştir.

Hellenistik Dönem Kültür ve Uygarlığı

Büyük İskender'in doğuya doğru seferlerine başlamasıyla birlikte, doğu ve batının medeniyetleri daha önce hiç olmadığı kadar birbirleriyle iletişime geçmeye ve kaynaşmaya başlamıştır. İskender'in seferi ile onun ordusunu takip eden her kesimden insan, Hellenizasyon'u gerçekleştirirken, İskender'in doğuya ilerlerken kurduğu elliye yakın

İskenderiye şehri ve askeri kaleler, Helenistik kültürün doğup yayıldığı merkezler olmuştur.

Yunanistan ve Makedonya'daki fazla nüfus, yeni iş olanakları bulmak amacıyla bu şehirlere yerleşerek Yunan kültürünün doğuda kök salmasını sağlamışlardır. Fakat buradaki yönetimleri incelediğimizde, en üst kesimin Yunan ve Makedonlardan oluştuğunu görürüz. Klasik dönemin Yunan düşünüş tarzı olan, yurttaş-barbar ayrımı buralarda da sürüp gitmekte, yerlileri ikinci sınıf pozisyonuna koymaktalardı. Ancak bu düşünüş tarzı, Helenistik krallıkların kurulması ile değişmeye başlamıştır.



Resim 8. Nil Mozağı'nde yer alan Helenistik askerler.

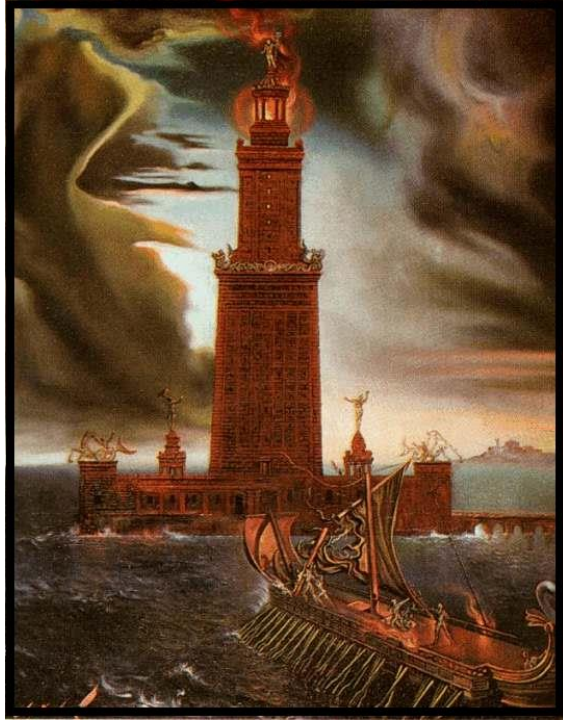
Bu krallıklar, Klasik Dönem Yunan karakteristiği olan demokratik şehir devletin zıttı olan mutlakiyetçi ve geniş devletlerdi. Başta bulunan bir kral ve altında bulunan geniş memurlar kadrosunun yönetim işlerini yürütüp, birçok halka hükmettiklerinden dolayı, Helenistik krallıklarda **Dünya Yurttaşlığı** anlayışı hâkim olmuştur.

Buralardaki ayırım ölçüsü artık Yunan-barbar değil, eğitilmiş olmak veya olmamaktı. Bu bakımdan eski yurttaş anlayışının yerine genellik ve insaniyet fikri önem kazanmıştır. Krallar ve yönetici üst düzey kesimler, hâlâ Yunan ve Makedonlardan oluşmaktalarsa bile, Yunancayı öğrenen ve kendilerini eğiten yerliler de yüksek memurluklara gelmeye başlamıştır. Özellikle Selevkoslarda olmak üzere, Yunanca bilen yerli satraplar, prensler ve aristokratlar, yerlerinde kalarak krallığa karşı olan görevlerini devam ettirmişlerdir. Yunanca'nın bu krallıklarda iletişim dili olması, onu tüm Yakındoğu'nun da resmi dili yapmıştır.

Halk nazarında ise pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Günlük işlerini yapmaya ve vergilerini hiç görmedikleri uzaktaki bir kral için vermeye devam etmişlerdir. Bu dönemdeki asıl değişim, Klasik Yunan'da görülmeyen bir özellik olarak, kadınların da evlerinden dışarı daha fazla çıkmaları ve günlük hayata katılmaları olmuştur. Üst düzey yöneticilerin eşleri olan kadınlar da şehirlerde çeşitli üst düzey görevler almaya başlamışlardır. Kimi zaman fakirlere yardımlarda bulunmaları ve toplumun yararına yapılan binaların inşasına maddi katkılar sağlamaları, krallıklardaki tüm şehirlerde bulunan zengin kadınlar arasında bir moda olmuştur.

Helenistik dönemdeki bilim ise, kültürel alışverişin sonucunda hiç olmadığı kadar yüksek bir noktaya ulaşmıştır. Atina şehri, Klasik dönemde olduğu gibi bu dönemde de en önemli bilim ve irfan merkezlerinden biri olmaya devam etmiştir. Şehirde bulunan birçok okul, felsefe ve retorik alanında eğitim vermeye devam etmiştir. Selevkoslar tarafından kurulan Selevkiya ve Antakya da Felsefe ve Yunan eğitiminde en gözde şehirlerin başlarında gelmekteydi. İskender'in kurduğu ve Ptolemaios Mısır'ının başkenti olan İskenderiye ise bilim ve kültürde en önemli merkezlerden biri olmuştur. Ptolemaioslar tarafından kurulan **Pharos** (Deniz feneri), büyüklüğü ve gösterişi ile Antik Dünya'nın yedi

harikasından biri sayılmıştır. Kral tarafından yaptırılan **İskenderiye Kütüphanesi** ise, 700.000 parçalık kitapları ile çevredeki bütün bilim adamlarının yararlandığı bir bilim merkezi konumunda bulunmaktaydı. Batı Anadolu'daki Pergamon şehrinin kütüphanesi de bulundurduğu 200.000 kitabıyla Helenistik dünyanın diğer bir önemli bilim merkezi konumundaydı. Politika ve diplomasi alanında en iyi okulların bulunduğu yer ise Rodos Adası'ydı. Krallıklardaki birçok ünlü yönetici, bu adada eğitim alırdı.



Resim 9. Pharos Deniz Feneri'nin modern illüstrasyonu.

Yunan etkisi ile birlikte doğunun kültürel mirasının özümsemesi, bilim alanında çalışmaların daha geniş alanlarda yapılmasına neden olmuştur. Klasik Yunan Uygarlığı zamanında fazla önemsenmeyen teknikler, matematik bilimi, doğa bilimleri, tıp, cerrahi ve tarım bilimleri önem kazanmışlardır. Buna karşılık toplumsal bilimler olan felsefe, edebiyat ve kısmen de sanat dallarında düşüş gözlenmiştir. Bunun nedeni ise, demokrasinin etkinliğini kaybetmesi ve halkların siyasi ve toplumsal etkinliklerini kaybetmeye başlamalarıdır.

Kalabalık metropoliserin kurulması, bunların ihtiyaçlarının giderilmesi, kırsal kesimlerce yeterli düzeyde beslenmelerinin sağlanması,

deniz ticaretinin daha da önem kazanması ve geniş kapsamlı savaşlar, teknik bilginin gelişmesini zorunlu kılıyordu. Bu sayede Hellenistik teknik çok ileri bir düzeye ulaşmıştır. Gemiler daha büyük ve geniş yapılarak, yüzlerce insanı ve tonlarca kilo ağırlığı taşıyabiliyorlardı. Askeri alanda daha uzaklara taş ve büyük mızraklar atabilen mancınıklar, büyük kuşatma kuleleri yapılabiliyordu. Günlük hayatta kullanılacak ilk mekanik aletler ve tarımdaki gelişmiş verimli teknikler de bu dönemde ortaya çıkmaya başlıyordu. Teknikteki bu gelişmeler, çok çeşitli alanlardaki bilimsel çalışmaların sonucuydu.

Bu dönemde matematik alanında çok önemli çalışmalar yapan **Öklid**, düzlem geometrisinin temelini atmıştır. Dönemin en ünlü bilim adamlarından **Arşimed** (MÖ. 287-212) ise matematik ve fizik alanında birçok ilkeyi ortaya koymuştur. Bu konularda birçok kitap yazan Arşimed, Aynalar kuramı ve kaldıraç kuramı olmak üzere mekaniğin temel ilkelerini belirtmiştir. Bir söylenceye göre bu çalışmalarından yararlanarak, memleketi olan Siraküze'ye saldıran Romalıların kuşatma aletlerini ve gemilerini yakmıştır. Arşimed'in çağdaşı olan **Apollonios**, matematiğin en güç dallarından biri olan **Sayılar Kuramı**'nı incelemiştir. Tıp alanında **Herophilos** (MÖ. 335-280), insan vücudunun anatomik yapısı hakkındaki incelemeleri sonucunda sinir sistemini tanımlamıştır. Cerrah **Tarantolu Herakleides** ise ameliyatlarında uyuşturucuyu kullanmıştır.

Astronomi alanında köklü Mezopotamya biliminden yararlanan Hellenistik bilim adamları, heyecan verici bilgilere ulaşmışlardır. Hellenistik dönemin Pisagorcularından olan **Eratosthenes** (MÖ. 276-194) ise geometri bilgisinden yararlanarak Dünya ve Güneş arasındaki mesafeyi, ayrıca Dünya'nın çevresinin uzunluğunu hesaplamıştır. **Samoslu Aristarkhos** (MÖ. 310-230) ise Güneş ve Ay'ın büyüklüklerini gerçeğe yakın olarak hesaplamış, Dünya'nın diğer gezegenlerle birlikte Güneş çevresinde döndüğünü söylemiştir. Ancak bu açıklamaları nedeniyle dinsizlikle suçlanmıştır.

Hellenistik dönemde felsefe hiç olmadığı kadar geniş kitlelere ulaşmıştır. Zamanı olup da bilginleri dinleyenler, artık sadece erkeklerden değil kadınlardan da oluşmaktaydılar. Bu gruplara görüşlerini aktaran düşünürler, toplumun tüm kesiminde saygı görür olmuşlar, bilim ve felsefeye önem veren krallar ise bu ünlü düşünürleri kendi mahiyetlerine almak için yarışmışlardır. Yunanistan'dan Hellenistik krallıklara göçenler, felsefeye duydukları ilgiyi en uzaktaki Hellenistik kentlere bile beraberlerinde taşımışlardır. Ancak bu dönemdeki felsefe, Klasik Dönem'den farklı olarak maddi konular üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu bağlamda Hellenistik Felsefe'de ön plana çıkan çalışma alanı **disiplin** veya **etik** olmuştur. Bunun nedeni, bireyin amacına ulaştığı, iyi bir yaşam sürdüğü, kendisini her bakımdan evinde gibi hissettiği kent devletinin yıkılması, kent devletlerinin yerini alan krallıklarla birlikte, bilinen dünyanın sınırlarının genişlemesi ve bireylerin kaçınılmaz bir biçimde Dünya'ya, topluma ve kendilerine yabancılaşması, yalnız ve başıboş kalmasıdır.

Böylesi bir toplum düzeninde, felsefeden beklenebilecek tek şey, ilgisini birey üzerinde yoğunlaştırması, bireyin felsefeden beklediği yol göstericilik görevini yerine getirmesidir. Bu dönemde, felsefenin herkesçe kabul görmüş amacı, insanı mutlu bir yaşama ulaştırmak, bireye güven ve bilgelik kazandırarak, onun yaşadığı yabancılaşma ve yolunu kaybetmişlik duygusunu aşmasını sağlamaktır. İşte bundan dolayı, Hellenistik Dönem'in en büyük ve en önemli iki sistemi olan **Samoslu Epiküros'un** kurduğu **Epikürosçuluk** ile **Kıbrıslı Zenon'un** temelini attığı **Stoacı** felsefe, kişisel bir ahlak üzerinde yoğunlaşmışlar, siyasi ya da toplumsal düzenle ilgili problemlere pek az önem vermişlerdir. Stoacı felsefeye göre mutluluğa ulaşmak için arzuları bastırmak ve başa gelen felaketlere irade gücü ile sabretmek gerekiyordu. Bu nedenle Stoacılık, kadercil ve uyumcu bir hayat anlayışı idi. Epiküros'a göre ise mutluluğa ulaşmak, arzuları bastırmak ve kadercil bir anlayışla sağlanamazdı. Epiküros, ruhun ölümlü olduğunu, ahiret diye bir şeyin olmadığını, insanı üzen şeylerin kendi gerçek dışı inançlarının sonucunda ortaya çıktığını söylüyordu. Bu nedenle insanlar, birbirlerine zarar vermeden hayattan zevk almalı ve özgürce yaşamalıydı. Sonuçta Stoacılar da, Epikürosçular da Dünya'nın maddi olduğuna inanarak, insanın düşünce dünyasının mutluluğa ulaşmada en önemli araç olduğuna inanıyorlardı.

Hellenistik devirde kurulan büyük monarşilerle birlikte sanat merkezleri de yeni bölgelere kaymıştır. Birbirine karışmış yeni inanç ve kültürler sanata da etki etmişlerdir. Böylece eski Yunan sanat anlayışına yeni akımların katılmasıyla, yeni bir Hellenistik Sanat ortaya çıkmıştır.

Mimaride Klasik Dönem'in sanat anlayışına bağlı kalınmış, mimarlar yine Dor, İon ve Korint tarzlarını birbirlerine katarak yapılar meydana getirmişlerdir. Bununla birlikte Hellenistik Kültür'ün yayıldığı şehirlerin yerleşim planlamaları ve yapıları, yüksek bir kentçilik belirtisini ortaya koymaktaydı. Eski kentler, Hellenistik stilde yeniden düzenlenirken, yeni kurulan kentlerde birbirini dik açılarla kesen, düzgün sokakları olan mahalleler kurulmakta, akarsu, çeşme ve havuzlarla donatılmaktaydı. Klasik Yunan Dönemi'nin sembol yapıları olan tiyatrolar ve gynasiumlar, Helenistik şehirlerde daha büyük ve ihtişamlı olarak yapılmaya başlanmıştır. Önceki dönemde görülmeyen bir yenilik daha bu dönemde ortaya çıkmıştır: saraylar. Bu görkemli yapılar, Yunan tarzından ziyade doğu motiflerinde inşa edilmiş ve bu dönemdeki yöneticilerin yaşam ve yönetim merkezleri olmuştur.



Resim 10. Lakoon Heykeli'nin Roma Dönemi'nde yapılan kopyası.

Hellenistik dönemde heykeltıraşlık büyük bir gelişme göstermiştir. Bu dönemdeki yeni heykeltıraşlık merkezlerinin en ünlüleri İskenderiye, Rodos ve Pergamum (Bergama)

olmuştur. Rodos'taki heykeltçiler bu dönemin en ünlü heykellerinden olan **Lakoon Heykeli'ni** yapmışlardır. Heykeldeki yüz ifadeleri ve vücut hatlarındaki mükemmellik gerçeklikten ziyade doğalcı bir havayı yansıtır. Yine Rodos'ta Dünya'nın yedi harikasından birisi sayılan ve Güneş tanrısı Apollon'a adanan, 30 metrelik tunçtan dev bir heykel dökülmüştür. Bergama'daki devasa Zeus Tapınağı ve bu tapınaktaki heykellerin yapısı, Hellenistik Dönem heykel sanatının mükemmelliğini gözler önüne sermektedir. Bu dönemdeki tüm Hellenistik krallarda, hatta Afganistan ve Hindistan gibi uzak doğudaki memleketlerde bile görülen heykel, kabartma, resim ve yazı sanatlarında Yunan etkisi gözlenmektedir.